

TANZİMAT FERMANI'NIN TOPLUMSAL YANSIMASI

Arş.Gör.Mehmet AKTEL*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yeniliklerin, Türk toplumuna yansımalarını, çeşitli kaynakları esas alarak aktarabilmektir. Makalede Tanzimat Fermanı'nın esaslarına ve sonuçlarına değinilecektir.

Tanzimat, Modernleşme, Gayrimüslimler.

GİRİŞ

Tanzimat hareketinin Türkiye'nin modernleşme sürecindeki yeri son derece önemlidir. Bernard Lewis, Tanzimat'ı değerlendirirken bu durumu şu şekilde saptamaktadır:¹ "Ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllar dünyasında, Türkiye ya modernleşmek, ya da mahvolmak durumundaydı; Tanzimatçılar da, bütün başarısızlıklarıyla birlikte, daha sonra yapılacak olan daha köklü modernleşme için zorunlu temeli kurdular."

Tanzimat, devlet hayatında yol açtığı yeni düzenleme ve değişikliklerle devlet toplum etkileşimini yoğunlaştırmıştır; böylece Osmanlı toplumuna devlet katkısının artmasıyla yöneten yönetilen ilişkileri çok boyutluluk kazanmış ve toplumsal değişim hızlanmıştır.

Yakın tarihimizin bizi en çok etkileyen ve ilgilendiren dönemi şüphesiz Tanzimat'tır. Osmanlı tarihinin gelişim çizgisinde, kurumları, değerleri ve fikirleri bakımından Tanzimat dönemi, öncesi ve sonrasıyla iyi araştırılıp çok tartışılması gereken bir devredir.

1839 yılında Mustafa Reşit Paşa'nın önderliğinde başlayan Tanzimat dönemi, 1876 yılında Mithat Paşa'nın önderliğinde gerçekleştirilen anayasal rejime geçişle noktalanmıştır. Fakat etkileri itibariyle günümüze kadar devam eden bir süreçtir.

Tanzimat fermanı aslında, Türk yönetim tarihinde bir kilometre taşı özelliği taşımaktadır. Yazımızda artı ve eksileriyle Tanzimat Fermanını ve genel hatlarıyla o dönemi incelemeye çalışacağız.

1. KAVRAM OLARAK TANZİMAT

Tanzimat 3 Kasım 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilanından 1876 yılına kadar olan dönemin adıdır. Tanzimatın başlangıcını, II.Mahmut ve hatta III.Selim'e kadar indirenlere olduğu gibi,² sonunu 1908 II.Meşrutiyet'e kadar uzatanlar

* Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Elemanı.

¹ Bernard LEWIS, (Çev: Metin KIRATLI), **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1996, s. 26.

² Enver Ziya KARAL, "Tanzimat'tan Evvel Garplılaşma Hareketleri", **Tanzimat I**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 13-14.

da bulunmaktadır.³

Kavram olarak Tanzimat, Türk siyasi, idari, iktisadi ve sosyal hayatında topyekün bir değişmeyi ve yeniden yapılanmayı ifade eder.⁴

Kelime olarak Tanzimat, "düzenleme", "nizamlama", "yapılanma" ya da "reorganizasyon" anlamına gelmektedir.⁵

2. GÜLHANE HATT-I HÜMAYUNU'NUN (TANZİMAT FERMANI'NIN) NİTELİĞİ

Sultan I.Abdülmecid'in (1839-1861) imzasını taşıyan Gülhane Hatt-ı Hümayunu, önceki padişahların fermanlarından farklı olarak, Osmanlı Devleti'nin yönetim ve toplum hayatında önemli değişmelerin hareket, güç ve ilham kaynağı olmuştur. Sonradan yapılacak olan ıslahat çalışmalarına, temel teşkil etmiştir.

Gülhane Hatt-ı ilk bakışta Osmanlı geleneğine tamamen uygundu. Üç asırdan beri tahta çıkan her Padişah, tebaasına adil bir yönetim vaad eden ve "adâletname" adı verilen benzeri hatt-ı hümayunlar ilan etmişti. Fakat Tanzimat Fermanı öyle yeni esaslar getirmekte idi ki, bunlar devlet idaresinde kökten değişiklikler yapacak mahiyette idi.⁶

Tanzimat Fermanı XVII. Asırdan beri bir türlü durdurulamayan gerileme safhalarını takip eden, bu çok tehlikeli safhada, devlete yeni problemlerini çözme imkanını vermek üzere hazırlanmış, bu sebepten dolayı yeni bir ıslahat halkası olarak kabul edilmiştir.⁷

Tanzimat hareketini, evvelki ıslahat hareketlerine nisbetle, daha ziyade muvaffak olmuş saymakla beraber, esaslı bir tedbir ve hareket sayamayız; hele bir inkılap diye asla ileri süremeyiz.⁸

2.1. Fermanı Doğuran Sebepler ve İlanı

Osmanlı Devleti 19.yüzyılın ikinci çeyreğinde, içte ve dışta maruz kaldığı sıkıntıları atlatabilmek için Avrupa'ya dayanma ihtiyacını hissetti.⁹

Tanzimat'ın ilanında, Mısır sorunu vesilesiyle Osmanlı Devletinin iç ve dış işlerine sürekli olarak karıştıkları gibi, imparatorlukta yaşayan ortodoksların korunması gerekçesiyle sık sık beliren Rus baskısını kırmak amacıyla olan Batılıların büyük etkisi olmuştur. Bir yandan imparatorluğun varlığını sürdürebilmek için geniş kapsamlı ve köklü reformlara duyulan ihtiyaç, öte yandan Batı ülkelerinin Hıristiyan halka eşitlik ve güvence tanınması yolundaki istekleri, 1839 yılında Tanzimat döneminin açılmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁰

³ Ziyaeddin Fahri FINDIKOĞLU, "Tanzimat'ta İçtimai Hayat", **Tanzimat I**, (Ayrı basım), Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 1.

⁴ Bilâl ERYILMAZ, **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Ya., İstanbul, 1992, s. 91.

⁵ ERYILMAZ, s. 92.

⁶ Halil İNALCIK, "Sened-1 İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", **Bellekten**, Cilt:28, No:112, Ekim 1964, s. 611.

⁷ A.H. ONGUNSU, "Tanzimat ve Amillerine Umumi Bir Bakış", **Tanzimat I**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 7.

⁸ ONGUNSU, s. 8.

⁹ ERYILMAZ, s. 93.

¹⁰ Muzaffer SENCER, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Sonrası Siyasal ve Yönetimsel Gelişmeler", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 3, TODAİE, Eylül 1984, s. 46.

Tanzimat'ın en önemli ayırıcı niteliği, teokrasiyle bütünleşmiş olan mutlak monarşinin yetkilerinin, belli hukuk ilkeleri ve yasalarla sınırlandırılmak istenmesidir.¹¹ Bu amaca ulaşmayı amaçlayan, Avrupa'yı en iyi tanıyan Paris ve Londra elçiliklerinde bulunmuş Mustafa Reşit Paşa'ydı. Paşa, Avrupa usulüne benzer ve Batı'ya güven verecek kapsam ve nitelikte bir ıslahat çalışmasının zaruretine inanmış ve bunu gerçekleştirmek için dış çevrelerle ilişki içine girmişti. Hatta bu duruma somut bir örnek olarak İngiliz elçisi Lord Stratford Canning, Fermanın ilanından önce, Mustafa Reşit Paşa'nın ıslahatla ilgili olarak kendisine danıştığını belirtir ve şunları söyler: *"Nazırlar arasında politikaca ve ruhça en iyi anlaşmış devlet adamı Reşit Paşa idi. Sultan yakınlığımızı kıskanıyor olmalıydı. 'Reşit Paşa ile pek sevişiyorsunuz' dedi bana bir gün. 'Öyle efendim' dedim. 'Sevişiriz kendisiyle. Majestelerinin en sadık, en elinden iş gelir hizmetkarlarından biri olduğu için tabii'..., ilk dikkatimi çektiği zaman, Babrali'de âmedçiydi ve 1832'de Türk Hükümetiyle üç müttefik devlet arasında Yunanistan'ın sınırlarının tespiti için yapılan müzakerelerde ve antlaşmanın imzası sırasında hazır bulundu... O zaman kendisini pek az görme fırsatını buldum. Daha sonra Sultan'ın elçisi olarak Londra'ya geldi, orada tanışıklığımızı ilerlettik. Türkiye'de devrim hareketleri konusunda bana açıldığını iyi hatırlıyorum. Yeniçeri Ocağının yıkılmasıyla açılan yeni politika vadisinde faal bir rol oynama kararında olduğu belliydi. Bana işin neresinden başlanması gerektiğini sormuştu. Ben de 'Ta baştan' diye cevap verdim. 'Nasıl baştan?' diye sorusunu tekrarladı. 'Tabi can ve mal emniyetinden!' dedim. 'Şeref, haysiyetin de emniyet altında olması gerekmez mi?' diye sordu. 'Şüphesiz' dedim. Yalnız haysiyetten şereften ne anladığını kavrayamamıştım..."*¹²

Şüphesiz bu paragrafın ortaya koyduğu gerçek, Tanzimat Fermanı'nın oluşturulmasında, Batılı ülkelerin etkisini göstermektedir.

1838 yılında Mısır sorununun yeniden alevlenmesi karşısında Reşit Paşa, Avrupa'nın Mısır konusunda Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasını sağlamak için Tanzimat'ın gerekli olduğuna inanıyordu. Bu inancını da gerçekleştirmekte gecikmedi.

Ferman, Mustafa Reşit Paşa tarafından kaleme alınmış ve Gülhane Meydanı'na kurulan kürsüde yine onun tarafından yerli ve yabancı kalabalık bir topluluğa okunmuştur (3 Kasım 1839).

Fermanın ilanı, ülkenin her tarafında büyük yankı uyandırdı. Tanzimat'ı her zümre kendisine göre yorumladı. Müslüman halk ve ulema, gayrimüslimlere verilen müsaadelerden hoşlanmadı. Balkanlardaki gayrimüslim halk, büyük ümitlere kapılarak yer yer sevinç gösterilerinde bulundular.¹³

Tanzimat Fermanı, bir anayasa ya da kanun olmaktan daha çok, hükümdarın kendi yetkileriyle halkın hakları arasındaki ilişkilerde değişiklik yapılacağını vadeden *charte* (senet) türünden bir belgedir.¹⁴

Gerçi Padişah, Ferman hükümlerine uyacağına söz vererek, bir anlamda kendisini bağlamıştır. Ancak Ferman, Padişah'ın uyruklarına sunduğu bir bağış niteli-

¹¹ SENCER, s. 47.

¹² Stanley Lane POOLE, (Çev: Can YÜCEL), *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, Yurt Ya., 17, Ankara, 1988, s. 89.

¹³ Halil İNALCIK, "Tanzimat'ın Uygulaması ve Sosyal Tepkileri", *Bellekten*, Sayı 109-12, Ankara, 1964, s. 623.

¹⁴ Niyazi BERKES, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Ya., İstanbul, 1978, s. 208.

ğinde olup, kurallayıcı bir genel yasa olmaktan uzaktır. Ferman'da Padişahın mutlak yetkisini sınırlayacak ve onu yasalara uymaya zorlayacak hiçbir denetim sistemi ya da organı getirilmemiştir.¹⁵

2.2. Fermanın Esasları

Tanzimat Fermanı'nın giriş kısmında şöyle denilmektedir: "*Osmanlı Devleti doğuşundan beri Şerîata son derece bağlı olduğundan saltanat kuvvetli ve halk refah içinde idi. Fakat 150 yıldan beri birbiri ardından gelen gaileler ve çeşitli sebepler yüzünden Şerîata ve kanunlara uyulmadığından eski kuvvet ve zenginlik güçsüzlük ve fakirliğe dönüşmüştür. Şer'î kanunlar altında idare olunmayan memleketlerin ayakta kalamayacağı açık bir gerçek olduğundan tahta çıktığımız günden beri bütün düşüncemiz sırf memleketi kalkındırmak ve halkı refaha kavuşturmak noktasında toplanmıştır. Şimdi, Osmanlı eyaletlerinin coğrafi durumu, toprağın bereketliliği, sakinlerinin maharet ve zekası gözönüne alınacak olursa, gerekli çarelere başvurarak 5-10 sene zarfında Allah'ın yardımıyla istenen neticenin hasıl olacağına kimsenin şüphesi olmasın.*

Yüce Allah'ın yardımına sonsuz bir güven ve Peygamberimizin şefaatinı umarak, bundan böyle Osmanlı Devleti'nin bütün bölgelerinde iyi bir idarenin kurulması için bazı yeni kanunların hazırlanması ve uygulanması yararlı görülmektedir. Hazırlanacak olan bu kanunların esas maddelerini;

a. *Mal, can ve namus emniyeti,*

b. *Vergi adaleti,*

c. *Asker alma şekli ve hizmet süresi ile ilgili hükümler oluşturacaktır."*

Şüphesiz burada önemli olan nokta, Sultan'ın Hümayun'un hükümlerine titizlikle riayet edeceğine dair yemin etmesi ve aynı zamanda yukarıdaki üç ilkenin işlenmesini ve yürütülmesini temin etmek için, ilerde alınacak her türlü tedbiri önceden onayladığını ifade etmesidir.

2.2.1. Mal, Can ve Namus Güvenliği

Gülhane Hatt-ı Hümayunu büyük ölçüde bozulan devlet düzenini yeniden tesis etmeye yönelik ilkeler içermektedir. Devlet yönetiminde bir kaç yüzyıldan beri sürmekte olan keyfilik yerine "kanun" ve "düzen", emniyetsizliğe karşı da "güven"i ikame etmek amacını taşıyordu. Ferman, devlet-vatandaş ilişkilerinde yeni bir anlayışı getirmekteydi. Bu anlayış, gayri şahsi düzenlemelerin ya da kanunların, hayatın her alanına girmesi ve "yasa" anlayışının hakim kılınmasıdır.¹⁶

Evrensel yazılı hukuk kuralları aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun yerel ve bölgesel olarak veya şahıslara göre farklılık içeren hukuk kural ve uygulamaları yerine, yönetimde kolaylık getiren bir adım atılmıştır.¹⁷ Böylece Osmanlı siyasal sisteminde temel bir değişim ortaya çıkmış, meşruluğun egemenlik ilişkilerindeki tanım değişmiştir. Otorite açısından incelendiğinde hükümdarın buyruk verme ve ahalinin itaat etme nedeni dinsel ve örfi içerikli gelenekten, hukuk nizamını tesis edici muay-

¹⁵ SENCER, s. 47.

¹⁶ ERYILMAZ, s. 98.

¹⁷ Hıfzı Veldet, "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", **Tanzimat I**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 167.

yen ve kesin kaidelere dönüşmeye başlamıştır.¹⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasal otoriteye ilişkin yapı geleneksel bir çerçeveden sapmaya Tanzimat'la birlikte başlamıştır.

Belirli ve evrensel hukuk kurallarının, sınırlı bir şekilde de olsa Tanzimat'la birlikte uygulanmaya başlamasıyla, yerel ayrıcalıkların bir yandan ortadan kaldırılması, diğer yandan da merkezin artan bir oranda varlığının hissedilmeye başlanması söz konusudur.¹⁹

Tanzimat Fermanı, yaşama, mülkiyet ve namus gibi kişi haklarının yasalarca korunacağına güvence vermekteydi. Tanzimat'ın temelini, bu yönüyle mal, can ve namus güvenliği oluşturmaktadır. Şeriat ve kanun bakımından kadının bir hükmü olmadıkça, hiç bir kimse hakkında ceza verilemeyecek, müsadere kaldırılacak, ırz ve namus korunacak, rahatlıkla malını insanlar tasarruf edebilecekti.

Fermanın en önemli noktalarından bir tanesi yukarıda sayılan haklardan Müslüman ve gayrimüslim bütün Osmanlı vatandaşlarının istisnasız yararlanacağıdır. Ancak uygulamada bütün konularda Müslümanlarla gayrimüslimlerin eşit hale gelmesi, Müslümanlar tarafından eleştirilmişti.

Fermandaki, mal, can ve namus güvenliği ile ilgili hükümler, tamamiyle yönetici sınıfa yönelik gibidir. Yeni haklar düzeniyle yönetici zümre, Padişah karşısında yasal güvencelere kavuşuyordu.

Tanzimat kanunların egemenliği yerine, bürokrasinin istibdadını getirdi. Tanzimat düzenlemelerini yapan devlet adamları, sadece kendi hayatlarını, mal ve onurlarını güvenlik altına aldılar. Yapılan düzenlemeler yeni bir yüksek memur zümresi ortaya çıkarırken, bu zümre hükümdarın "kulları" olmaktan çıkarak "devletin hizmetkârı" haline geldiler. Devleti sahiplendiler.²⁰

2.2.2. Vergi Adaleti

Vergi adaleti ile ilgili olarak Fermanda şu hususlar yer almaktadır:

"Bir devletin topraklarının korunması askeri ve başka masrafları gerektirir. Bu da akça ile idare olunur. Akça da tebaanın vergisiyle elde edilir. Bunun düzenli bir biçimde yapılması önemlidir. Önceleri, gelir sanılmış olan yed-i vahit belasından Allah'a şükür memleketimiz halkı evvelce kurtuldu ise de, tahripkâr bir araç olup hiç bir zaman yararlı bir sonucu görülmeyen iltizam usulü hala yürürlüktedir. Bu durum, bir ülkenin siyasi meselelerini ve mali işlerini bir kişinin iradesine (ya da insafına) ve zorba pençesine bırakmak demektir. Eğer bu mültezim, iyi bir insan değilse, kendi çıkarına bakacak, bütün hareketleri haksızlık ve zulümden ibaret olacaktır. Bundan böyle her ferdin emlak ve gücüne göre uygun bir vergi tayin edilerek, kimseden fazla bir şey alınmaması ve yüce devletimizin deniz ve kara kuvvetlerine ve diğer alanlara yapılacak harcamaların gerekli kanunlarla belirlenmesi ve sınırlandırılması ve buna göre yürütülmesi gerekmektedir..."

Halk ne kadar vergi vereceğini çoğu zaman bilmemekte ve çoğu vergiyi

¹⁸ Hıfzı Veldet, s. 141.

¹⁹ Ersin KALAYCIOĞLU, Ali Yaşar SARIBAY, "Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Siyasal Değişme", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta, İstanbul, 1986, s. 15.

²⁰ Şerif MARDİN, **Türkiye'de Toplum ve Siyaset**, İletişim Ya., İstanbul, 1990, s. 238.

tekrar ödemek zorunda kalmakta idi. Mültezimler ise halka karşı çok insafsızdı. Tüm bunları önlemek için vergi sisteminin yeniden düzenlenmesi Tanzimat Fermanıyla önerilmektedir.

2.2.3. Askere Alınma ve Hizmet Süresi

Bu konuda Ferman'da şu hususlar belirtilmiştir:

“Askerlik önemli konulardandır. Vatanın korunması için ahalinin asker vermesi kutsal bir görevdir. Ancak, şimdiye kadar olduğu gibi memleketin çeşitli bölgelerinin nüfusuna bakılmayarak, kimisinden kaldırabileceğinden fazla, kimisinden ise az asker istenmiştir ki, bu ise hem düzensizliğe sebep olmakta, hem de tarım ve ticaret gibi işleri aksatmaktadır. Kaldı ki, askere gelenlerin, hayatlarının sonuna kadar askerlik yapmak zorunda olmaları kendilerinde ruhi yorgunluk meydana getirmekte ve nüfusun azalmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden, her bölgeden gerektiği vakit istenecek asker için bazı iyi usuller kabul edilmesi ve askerliğin dört ya da beş sene süre ile münavebeli olarak yürütülmesi gereklidir.”

Osmanlı'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra oluşturulan yeni ordu esaslı bir düzene kavuşturulamadı. Askere alma usulü çok sert ve kaba idi. Askere toplama yapan memurlar, ülkenin her tarafından sağlıklı kişileri yakalayıp, ellerine kelepçe geçirir ve asker ocağına gönderirlerdi. Asker olan kişilerin terhis olma ümitleri yoktu. Askere alma şekli ve süresi halkı korkutmuştu. Asker toplama memurları geldiği zaman gençler köylerinden kaçır ya da saklanırlardı. Askerlik bir vatan görevi haline gelememişti.²¹

3. TANZİMAT FERMANI VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Tanzimat'ın en genel ve ayırıcı niteliği, teokrasiyle bütünleşmiş olan mutlak monarşinin yetkilerinin evrensel hukuk ilkeleri ve yasalarla sınırlandırılmak istenmesidir.²²

Tanzimat'la birlikte amaçlanan evrensel hukuk kurallarının uygulanması, etkin vergi toplanması, ussal yönetim gibi çabalar merkezin güçlenmesini sağlamıştır. Hukuk kuralları yoluyla merkez kenara (çevreye-taşraya) daha fazla nüfuz edebilecektir. Yerel otoriteler de daha yakından denetlenmeye başlayabilecektir.²³ Böylece yerel otorite ve ayrıcalıklarının ortadan kaldırılması sözkonusudur.

Tabii Tanzimat dönemine farklı farklı anlamlar yüklemek mümkündür. İşte bunlara bir örnek:

“Tanzimat dönemi, Gülhane Hattı'nın ilanından itibaren dünyevi toplumsal amaçlara ulaşmak için dünyevi ölçü ve faaliyetleri temel alan ve halkın iyi idaresi için keyfi olmayan ve değişmez ilke ve kuralların uygulanması genel amacını belirleyen bir dönem olmuştur. Halkın siyasal sürecin vazgeçilmez bir halkası haline gelmeye başlaması, Tanzimat'la birlikte yeni bir aşamaya ulaşan modernleşme çabalarının en önemli siyasal sonucu olmuştur.”²⁴

²¹ Abdurrahman Şeref Efendi, **Tarih Musahabeleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Ya., No 639, Ankara, 1985, s. 45-46.

²² SENCER, s. 47.

²³ KALAYCIOĞLU, SARIBAY, s. 15.

²⁴ KALAYCIOĞLU, SARIBAY, s. 20.

Şüphesiz batılı yazarlar, düşünürler ve diplomatlar içinde Tanzimat Fermanı farklı anlamlar taşımaktaydı.

Engelhardt'ın fikrine göre Gülhane Hatt-ı Hümayunu reayaları aşâğılık koşullarından kurtarmış veya daha doğrusu bu azat edilişten fillen gönenmelerini sağlamamakla beraber hiç değilse öylesine bir izlenim doğurmuştu. Kökleri yüzyılların pekiştirdiği fanatikliğe dayanan bir rejimde ani bir değışikliğı ummak doğru değildi zaten. Efendinin üstünlük duygusunu saklaması ve bir fermanla tüm ayrıcalıklarından hemen vazgeçmemesi normal sayılsa da, öbür yanda hürriyet vaat edilen kitlenin de bu vadin tutulduğunu görmek istemesi normaldir.²⁵

İnalcık Hoca'nın ifadesiyle Tanzimat özetlenecek olursa; Tanzimat devri, bürokrasinin devri olacaktı. İmparatorluk devrinin son bir asırlık tarihinde memleketi ileri götürmek isteyen ıslahatçılar karşılına dikilen engelleri yenmek için her şeyden fazla merkeziyetçi bir yönetim ve ona hizmet eden bir bürokrasi oluşturmaya çalıştılar.²⁶

Fakat burada toplumsal açıdan önemli olan, Tanzimat'la Osmanlı yönetimi Avrupa'nın vesayeti altına girmiştir. Elçiler, hükümete sürekli müdahale etmeye başlamışlar ve bir nüfuz yarışına girmişlerdir.²⁷ Buda bağımsızlığımız için önemli bir tehdittir.

SONUÇ

Tanzimat Fermanı aslında, Türk yönetim tarihinde bir kilometre taşı özelliğı taşımaktadır. Ferman daha sonra yapılacak olan köklü modernleşme için zorunlu temeli kurmuştur.

Tanzimat'ın belki de en önemli ayırt edici özelliğı, teokrasi ile bütünleşmiş olan mutlak monarşinin yetkilerinin, belli hukuk ilkeleri ve yasalarla sınırlandırılmak istenmesidir.

Ferman büyük ölçüde bozulan kamu düzenini yeniden inşa etmeye yönelik ilkeler içermektedir. Devlet yönetiminde yüzyıllardır süren keyfiliğe karşılık "kanun" ve "düzeni" toplumsal güvensizlik yerine de "güveni" ikame etmek amacını taşıyordu. Bu "yasa" anlayışının hakim kılınması demektir.

Şüphesiz Tanzimat'ın bu olumlu yanlarından başka, olumsuz olan bir takım gelişmeleri de vardır. Tanzimat yönetimi geniş halk kesimlerinin hayatında kayda değer bir iyileştirme sağlayamamıştır. Siyasi ve idari alandaki modernleşmenin faturası Osmanlı maliyesi ve ekonomisine yüklenmiştir.

Tanzimat bürokratları, otoriter bir yönetim anlayışının temsilcileri olmuşlardır. Tanzimat ve sonrasında yönetim gücü, hep az sayıda kişinin elinde toplanmış, halka inememiştir. Bu durum günümüz kamu yönetiminin esasını oluşturan merkeziyetçiliğın de temelini oluşturmaktadır.

²⁵ Ed ENGELHARDT, (Çev: Ayla DÜZ), **Tanzimat** (Milliyet Dizisi), Temmuz-1976, s. 41.

²⁶ İNALCIK, s. 616.

²⁷ ERYILMAZ, s. 106.

KAYNAKÇA

1. Abdurrahman Şeref Efendi; **Tarih Musahabeleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, No: 639, Ankara,1985.
2. BERKES, Niyazi; **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul,1978.
3. ENGELHARDT; (Çev: Ayla DÜZ), **Tanzimat**, Milliyet Dizisi, Temmuz – 1976.
4. ERYILMAZ, Bilâl; **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yayınları, İstanbul,1992.
5. FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri; "Tanzimat'ta İçtimai Hayat", **Tanzimat I**, (Ayrı basım), Maarif Matbaası, İstanbul,1940.
6. İNALCIK, Halil; "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", **Belleten**, Cilt 28, No 112, Ekim – 1964.
7. İNALCIK, Halil; "Tanzimat'ın Uygulaması ve Sosyal Tepkileri", **Belleten**, Sayı: 109-112, Ankara,1964.
8. KALAYCIOĞLU, Ersin, SARIBAY, Ali Yaşar; "Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Siyasal Değişme", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Yayınları, İstanbul,1986.
9. KARAL, Enver Ziya; "Tanzimat'tan Evvel Garplılaşma Hareketleri", **Tanzimat I**, Maarif Matbaası, İstanbul,1940.
10. LEWIS, Bernard; (Çev: Metin KIRATLI), **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, 6.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara,1996.
11. MARDİN, Şerif; **Türkiye'de Toplum ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul – 1990.
12. ONGUNSU, A.H.; "Tanzimat ve Amillerine Umumî Bir Bakış", **Tanzimat-I**, Maarif Matbaası, İstanbul,1940.
13. POOLE, Stanley Lane; (Çev: Can YÜCEL), **Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları**, Yurt Yayınları, Ankara,1988.
14. SENCER, Muzaffer; "Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat Sonrası Siyasal ve Yönetimsel Gelişmeler", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 3, TODAİE, Eylül,1984.
15. VELDET, Hıfzı; "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", **Tanzimat I**, Maarif Matbaası, İstanbul,1940.